

Ändrade regler för beskattningen av periodiska understöd

Av assessorn Per Anclow

Inledning

Den 1 januari 1974 träder en del ändringar i kraft som rör beskattningen av periodiska understöd m. m. (SFS 1973:1113, 1114, 1116—1118). De nya reglerna tillämpas första gången vid 1975 års taxering. Redan vid 1974 års taxering skall emellertid avdrag för underhåll av icke hemmavarande barn medges enligt den nya lagstiftningen. Här har bl. a. beloppsgränsen höjts från 1 500 kr till 2 500 kr.

De grundläggande skattereglerna angående periodiska understöd och därmed jämförliga periodiska utbetalningar är i och för sig enkla och lättillgängliga. Likväl finns det en mängd rättsfall på området, något som främst beror på att de i lagtexten närmare angivna reglerna för avdragsrätten är ganska allmänt hållna. Likaså kan gränsen mellan periodiska utbetalningar och andra utbetalningar vara svår att dra i det enskilda fallet. F. n. beskattas periodiska understöd m. m. i huvudsak enligt följande. Den som utger ett periodiskt understöd har rätt att dra av det utgivna beloppet såsom allmänt avdrag vid sin taxering. Avdrag medges dock inte för utbetalningar till mottagare i givarens hushåll eller för belopp som utgått till annans undervisning eller uppfostran. Om givaren är berättigad till avdrag skall mottagaren redovisa det erhållna beloppet såsom inkomst av tjänst. Periodiska understöd och därmed jämförliga periodiska utbetalningar förekommer i många olika former. I allmänhet brukar man dela in understöden i legala och frivilliga. Till de legala brukar räknas främst sådana understöd som utgår för fullgörande av den underhållsskyldighet som enligt giftermålsbalken eller föräldrabalken föreligger gentemot make, f. d. make och minderåriga barn. De frivilliga understöden kännetecknas av att utbetalningarna sker utan att någon motsvarande juridisk skyldighet föreligger för givaren. Vid sidan om dessa understöd finns andra slag av periodiska utbetalningar. Hit hör t. ex. livräntor som utgår enligt föreskrift i testamente eller gåvbrev. Vidare förekommer sådana livräntor som tillkommit i samband med överlåtelser av egendom. I sistnämnda fall har således köpeskillingen fått formen av en periodisk förpliktelse. Dessa utbetalningar kallas även för egendomslivräntor.

De gällande skattereglerna är av gammalt datum. Avdragsrätten infördes i vårt skattesystem år 1910 och de grundläggande reglerna har inte ändrats sedan dess. Redan tidigt utsattes bestämmelserna dock för kritik. Man menade i allmänhet att reglerna öppnade möjligheter till omotiverade skattelättnader och att de inbjöd till skatteflyktsbetonade arrangemang. Beskattningen av de periodiska understöden har också behandlats av åtskilliga statliga utredningar. Dessa tidigare utredningars för-

slag har genomgående inneburit begränsningar av avdragsrätten för de s. k. frivilliga understöden. Förslagen har, trots att de i regel mottagits välvilligt av remissinstanserna, dock inte lett till lagstiftning.

Skatteutredningens förslag (SOU 1972:87)

Skatteutredningen om periodiska understöd föreslog i sitt betänkande ändrade regler för beskattningen av periodiska understöd. Regeringsrådet Erik Reuterswärd, som var ordförande i utredningen, har tidigare lämnat en redogörelse för förslagen (Skattenytt 1973 s. 210). I det följande upptas därför främst den fortsatta behandlingen av utredningens förslag.

Utredningens förslag innebar i huvudsak följande. Den nuvarande avdragsrätten för s. k. frivilliga understöd föreslogs begränsad. I stället för avdrag vid givarens inkomstberäkning, skulle denne få tillgodoräkna sig ett avdrag från den uträknade skatten med 60 % av det utgivna understödet (s. k. skattereduktion). Skattereduktion skulle dock medges endast under vissa förutsättningar. Understödet skulle sålunda ha utgått till en givaren närstående person, som också haft behov av understödet. För de legala understöden — dvs. främst sådana som utgår till fullgörande av lagstadgad underhållsskyldighet gentemot make (f. d. make) — föreslogs däremot inga större förändringar. Utredningen föreslog även att frivilliga understöd till mottagare utomlands inte skulle beaktas vid beskattningen. Övriga ändringar rörde bl. a. de s. k. egendomslivräntorna samt en del tekniska frågor.

Remissbehandlingen

Utredningens förslag fick ett blandat mottagande av remissinstanserna. Allmänt vitsordades visserligen behovet av begränsningar av avdragsrätten med tanke på att gällande regler allt mer kommit att utnyttjas för mer eller mindre skatteflyktsbetonade undandraganden. Framför allt framstod den i praktiken tämligen obegränsade avdragsrätten för de frivilliga understöden som stötande. Däremot avvisade en ganska enstämmig opinion utredningens närmare förslag till lösningar. Man fann i allmänhet reglerna alltför invecklade för såväl de skattskyldiga som berörda myndigheter. Även mer principiellt betonade invändningar framfördes mot förslaget att i stället för avdrag vid inkomstberäkningen tillämpa ett system med reduktion av skatt. Likaså avvisade det helt övervägande antalet myndigheter utredningens tanke på att göra skillnad mellan understöd inom och utom landet. En hel del remissmyndigheter framlade också alternativ till utredningens förslag. Vissa ville helt slopa avdragsrätten för de frivilliga understöden under det att andra presenterade be-
loppsspärrar av olika slag.

Propositionen (1973:181)

Departementschefen ansåg i likhet med utredningen det angeläget att avdragsrätten för periodiska understöd begränsades. Han uttalade i propositionen bl. a. att det var uppenbart att gällande regler för beskattning av periodiska understöd i de

enskilda fallen kunde ge högst avsevärda skattelättnader utan att detta framstod som motiverat. Han erinrade om att utredningens statistiska material dock visade att det stora flertalet understöd utgick med rimliga belopp och till mottagare som kunde antas ha behövt understödet. De ändringar som föreslogs i propositionen syftade också till att begränsa de skattelättnader som reglerna medgav till rimliga belopp. Framför allt ville man komma till rätta med de egentliga missbruksfallen. Departementschefen framhöll även att de föreslagna ändringarna fick ses som en provisorisk lösning i avvaktan på att 1972 års skatteutredning prövar avdragsrätten ytterligare. Liksom i tidigare sammanhang riktades begränsningarna mot de frivilliga understöden. För dessa föreslogs en beloppsgräns på 5 000 kr per år och mottagare. Det särskilda avdraget för underhåll av icke hemmavarande barn under 18 år föreslogs höjt till 2 500 kr. I övrigt föreslogs företrädesvis mer tekniskt betonade ändringar. De nya reglerna förslogs träda i kraft den 1 januari 1974 och tillämpas första gången vid 1975 års taxering.

Riksdagsbehandlingen

Under riksdagsbehandlingen framställdes motionsvägen yrkanden både om att avdragsrätten för frivilliga understöd helt skulle slopas och att den skulle utvidgas i förhållande till förslaget i propositionen. Beträffande det särskilda avdraget för underhåll till hemmavarande barn yrkades i några motioner längre gående lättnader än de föreslagna.

Skatteutskottets majoritet godtog propositionen (SkU 1973:68). Några reservanter i utskottet ansåg dock att den föreslagna höjningen av avdraget för underhåll av icke hemmavarande barn borde tillämpas redan vid 1974 års taxering samt att avdraget skulle kunna medges även för tid efter det att barnet fyllt 18 år om underhållet utgick på grund av dom. Riksdagen biföll reservationen (rskr 1973:387).

Närmare om de nya reglerna

De grundläggande bestämmelserna återfinns i en ny anvisningspunkt 5 till 46 § KL. Liksom tidigare skall avdrag inte medges för periodiska understöd till mottagare i givarens hushåll. Detta skall gälla antingen avdraget skall göras som allmänt avdrag (46 §) eller som omkostnad i förvärvskälla (20 § m. fl.). — Från de sällsynta fall där periodiskt understöd utgör omkostnad i förvärvskälla bortses helt i det följande. — Inte heller skall avdrag medges för utbetalningar till mottagare under 18 år eller till mottagare vars utbildning inte är avslutad. F. n. används i lagtexten uttrycket ”undervisning eller uppfostran”. De nya uttryckssätten avser endast att tydligare klargöra innebörden av gällande rätt. De nu angivna förutsättningarna gäller för samtliga periodiska utbetalningar, t. ex. även för egendomslivräntor. Ett undantag har dock gjorts för de speciella och ovanliga skadeståndslivräntorna. Här gäller endast avdragsförbudet vid hushållsgemenskap. En ytterligare förutsättning för avdrag är givetvis att beloppen utgått periodiskt.

Om de nyss nämnda förutsättningarna är uppfyllda kan allmänt avdrag medges

med antingen hela det utgivna beloppet eller med högst 5 000 kr, allt beroende på vad för sorts utbetalning det är fråga om. I den nya lagstiftningen har skillnad gjorts mellan legala och frivilliga understöd. Beloppsgränsen avser endast de sistnämnda understöden.

Till de legala understöden, som alltså i sin helhet är avdragsgilla, räknas enligt andra stycket i den nya anvisningspunkten närmare bestämt sex olika slag av utbetalningar. Av störst praktisk betydelse är de understöd som utgår till make i samband med äktenskaps upplösning. För att avdrag över huvud taget skall komma i fråga beträffande utbetalningar mellan makar krävs att underhållskyldigheten dem emellan reglerats. Liksom hittills räcker det inte med att makarna lever i sär, utan det krävs även att underhållsfrågan är reglerad, företrädesvis genom dom. Det bör påpekas att hemskillnadsinstitutet fr. o. m. den 1 januari 1974 ersätts med en s. k. betänketid. Betänketid kan löpa utan att makarna lever i sär. Avdrag för periodiskt understöd får däremot inte medges med mindre särlevnad föreligger och dessutom skall, som nyss nämnts, även underhållsfrågan vara avklarad. I det löpande taxeringsarbetet får självfallet dessa förhållanden noga kontrolleras. Betänketiden som sådan utgör alltså inget bevis för särlevnad.

I övrigt har bland de legala understöden upptagits sådana utbetalningar där regelmässigt en juridiskt bindande förpliktelse att utge beloppen i fråga föreligger. Hit hör bl. a. de fåtaliga skadeståndfallen och utbetalningarna till tidigare anställda. Sistnämnda slag av utbetalningar utgör för övrigt inte sällan omkostnad i förvärvskälla. Beträffande utbetalningar från juridisk person bör nämnas att av punkt 2 av anvisningarna till 31 § KL framgår att utbetalningar från familjestiftelse alltid är att anse som periodiskt understöd således även engångsutbetalningar.

Till de legala understöden räknas även vissa egendomslivräntor och testamentariska utbetalningar. Beträffande egendomslivräntorna kan nämnas att dessa givit upphov till åtskilliga rättstvister mellan det allmänna och de skattskyldiga. Livränta i stället för vanlig köpeskilling kan stundom ge långtgående skattefördelar. Goda skäl kan anföras både för och emot att särskilt beakta denna typ av periodiska utbetalningar vid beskattningen. Utredningen föreslog också en del begränsningar i dessa delar. Det stora flertalet egendomslivräntor kan dock förmodas utgå av fullt godtagbara skäl. En sådan livränta kan ibland vara den enda möjligheten att på lämpligt sätt avyttra ett familjeföretag eller att åstadkomma en smidig generationsväxling. Det missbruk som förekommer av dessa livräntor ligger också delvis vid sidan om problemen med periodiska understöd. I propositionen tog man också upp hithörande frågor endast i den mån det behövdes för att söka hindra att de föreslagna begränsningarna av avdragsrätten skulle kringgås. Andra kringgåendefall — t. ex. obehöriga lättnader vid realisationsvinstbeskattningen — kommer att uppmärksammas av vederbörande utredning. Enligt de nya reglerna förblir flertalet egendomslivräntor alltså i sin helhet avdragsgilla. Dock måste numera även de allmänna förutsättningarna för avdrag vara uppfyllda (mottagaren får ej vara under 18 år, osv). Vidare gäller den obegränsade avdragsrätten endast de onerösa egen-

domslivräntorna, dvs de som tillkommit vid köp eller liknande fång. Gåvofallen hör sålunda inte hit. Än vidare föreligger avdragsrätt endast i förhållande till den från vilken egendomen förvärvats. Den som sålt egendom mot en livränta kan inte heller med verkan i skattehänseende hur som helst överlåta sin rätt. Som framgår av 53 § 4 mom. fjärde stycket KL kommer han nämligen själv att få erlagga inkomstskatt för beloppen i den mån han inte vid utbetalning till mottagaren skulle vara berättigad till avdrag för beloppet såsom för omkostnad eller periodiskt understöd. Den nu nämnda spärren tar sikte på alla former av legala understöd. Regeln avser dock endast överlåtelsefall och är således inte tillämplig om en rättighet övergår till annan på grund av föregående innehavares död.

För samtliga andra slag av periodiska understöd och därmed jämförliga utbetalningar — dvs främst de frivilliga understöden, men även bindande sådana som har sin grund i gåvotransaktioner — gäller att allmänt avdrag medges med högst 5 000 kr per år och mottagare. För makar gäller gränsen gemensamt, de får alltså avdrag med tillsammans högst 5 000 kr. Någon skillnad har i och för sig inte gjorts mellan utbetalningar till mottagare inom eller utom landet. Det bör dock betonas att den nya beloppsgränsen självfallet inte skall föranleda att lägre krav på bevisning ställs för framtiden när det gäller utbetalningar till mottagare utomlands. Risken för skatteflykt är här fortfarande densamma.

Avdragsrätten för givaren skall även framdeles vara avgörande för mottagarens skatteplikt. Om och i den mån givaren enligt 20 § eller punkt 5 av anvisningarna till 46 § KL inte är berättigad till avdrag, skall inte heller mottagaren inkomstbeskattas. Undantaget från skatteplikt skall då i överensstämmelse med gällande rätt inte tillämpas om givaren saknar avdragsrätt på grund av att han är bosatt utomlands eller att understödet beaktats vid beräkning av sjömansskatt. Det kan även nämnas att sådana utbetalningar som t. ex. fasta understöd till författare självfallet skall inkomstbeskattas även i fortsättningen. Sådana utbetalningar, liksom för övrigt belopp som utbetalats till missionärer m. fl., kan jämföras med lön eller arvode. Inkomstskatteplikten för sådana utbetalningar inskränks inte av 19 § KL.

Det särskilda avdraget för underhåll av icke hemmavarande barn, 46 § 2 mom. 4) KL, är ändrat. Gränsen har höjts från 1 500 kr till 2 500 kr. Vidare skall detta avdrag kunna medges även för tid efter det barnet fyllt 18 år. En förutsättning är dock i sådant fall att underhållet utgår på grund av dom. Denna ändring skall tillämpas redan vid 1974 års taxering och kommer således att avse 1973 års inkomstförhållanden. De som erlagt sjömansskatt under år 1973 får i dessa fall begära ny jämkning.

Såsom inledningsvis påpekats förekommer periodiska understöd och därmed jämförliga periodiska utbetalningar i många olika former. Utbetalningarna kan vara helt frivilliga men också ha sin grund i en juridiskt bindande förpliktelse. För att inte rubba förutsättningarna för redan ingångna avtal har särskilda övergångsbestämmelser meddelats. De nya reglerna träder i kraft den 1 januari 1974 och tillämpas med ovan angivet undantag första gången vid 1975 års taxering. Om en periodisk utbetalning har sin grund i en bindande förpliktelse som uppkommit före den 9

november 1973 — den dag propositionen blev offentlig — skall dock äldre bestämmelser tillämpas. Självfallet måste taxeringsmyndigheterna noga pröva de fall där sistnämnda del av övergångsbestämmelserna åberopas för att fastställa när den bindande förpliktelsen uppkommit. Som bindande får räknas åtaganden som är domfästa eller som eljest givits i civilrättsligt betryggande former. Regeln torde få sin största praktiska betydelse för gåvolivräntor. I dessa fall bör skattskyldig också tämligen lätt kunna förebringa tillfredsställande utredning.

I övrigt må nämnas att 105 § taxeringsförordningen ändrats för att göra det möjligt att på ett smidigare sätt rätta taxering i vissa fall. Det nära sambandet mellan givarens avdragsrätt och mottagarens skatteplikt motiverar ökade möjligheter för skattedomstol att vid ändring av endera partens taxering göra motsvarande ändring även av den andres taxering. Sådan ändring skall dock i överensstämmelse med rättspraxis inte få ske senare än fem år efter taxeringsårets utgång.

Till slut kan även nämnas att gåvoskattereglerna anpassats till begränsningarna av avdragsrätten. I 39 § b) arvsskatteförordning har intagits en bestämmelse om att gåvoskattefrihet endast åtnjuts i den mån ett periodiskt understöd skall inräknas i gåvotagarens skattepliktiga inkomst. Det bör dock understrykas att gåvoskatt endast skall uttas om en gåva är för handen. Ett understöd som utgår för fullgörande av den underhållsskyldighet som föreskrivs i den familjerättsliga lagstiftningen är ingen gåva. Däremot kommer ett vanligt frivilligt understöd på t. ex. 10 000 kr att träffas av gåvoskatt. Gåvoskatten beräknas på ett värde av 3 000 kr, eftersom 5 000 kr inkomstbeskattas och 2 000 kr utgör grundavdrag enligt 39 § d) arvsskatteförordningen.